

TEMSİLİ DEMOKRASİNİN “SEÇİM” AYAĞI

Prof. Dr. Yılmaz ALİEFENDİOĞLU*

GİRİŞ

Eski Yunan’da “*demos*” (halk) ve “*kratos*” (iktidar-otorite) sözcüklerinden gelen demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi, başka bir edeyişle halka ait egemenliğin, halk tarafından ve halk için kullanılması esasına dayanır ve halkın iktidarı anlamına gelir. Halk, kaynağı kendisinde bulunan yönetim yetkisini (egemenliği), doğrudan kullanmanın pratikteki güçlükleri nedeniyle, çoğunlukla, kendi seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan temsilciler vasıtasıyla kullanır (temsili demokrasi). Temsili demokrasi, bir ayağıyla çoğulcu, serbest ve dürüst seçim; öteki ayağıyla temel hak ve özgürlükler rejimi üzerinde durur. Halk, temsilcilerini belirlemek yönündeki istencini (iradesini), çoğulcu bir ortamda, serbest seçimlerle ortaya koyar,¹ çoğunluğu sağlayan görüş, halk adına iktidar yetkisini kullanır. Demokrasilerde iktidar yetkisi, halk için, halkın temsilcileri tarafından, azınlığın haklarını da kollayacak ve azınlığın daha sonraki seçimlerde çoğunluk olabilme yollarını kapatmayacak biçimde kullanılır.

Temsili demokrasilerde iktidar, halkın oylarıyla gerçekleşir, halkın istencini (iradesini) yansıtan dürüst ve serbest seçimle meşruiyet kazanır.

Genel anlamda seçim, seçmenlerin kendilerine sunulan değişik seçenekler karşısında tercihini belirleme olgusudur.² Siyasal anlamda seçim

* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi.

¹ Üskül, Zafer, “Sadece Şekille Olmaz”, *Radikal*, 5.1.2002, “... demokrasi, egemenliğin kaynağını ulusa dayandırarak, çoğunluğun iradesini hakim kılmayı amaçlar.” Daver, Bülent, *Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı, Anayasa Yargısı*, Anayasa Mahkemesi yayınları No: 13, Ankara 1989.

ise, halkın kendisini yönetecek temsilcileri oyuyla belirlemesidir. Seçimler, demokrasinin temel araçlarından biri olmasına karşın, sadece seçim, demokratik yönetimin göstergesi sayılmaz. Seçimlerin yönetime demokratik meşruiyet kazandırması, değişik görüşleri temsil eden partilerin serbestçe örgütlenebilmeleri ve seçim kulvarında her türlü baskıdan uzak, özgürlükçü bir ortamda yarışabilmeleri koşuluna bağlıdır. Tek partili ve tek adaylı seçimler, iktidarın isteklerinin seçmen istencinin yerini alması sonucunu doğurur, dikta yönetimlerin uygulama aracı olurlar. Bu tür biçimsel seçimler, temsili demokrasiyle bağdaşmaz ve halkın gerçek istencini belirlemez. Seçimler, ancak, özgür ve çoğulcu bir ortamda, genellik, eşitlik ve gizlilik ilkelerine uygun biçimde ve dürüstçe yapıldığı oranda geçerli sayılırlar. Demokrasilerde birey, tümüyle devlete bağlı uyruk (tebaa) değil, serbest istenciyle (iradesiyle) yönetimin oluşumuna ve siyasal kararların alınmasına katkıda bulunan siyasal bir özne ya da yurttaştır. Yönetenler iktidar yetkilerini, Tanrıdan değil yönetilenlerin seçimle belirlenen istencinden başka bir deyişle onayından alırlar. Seçim, verilen oylarla belirlenen bireysel istençlerin, toplumsal istence dönüşümünü sağlar.

OY

Oy, seçimlerde ya da halkoylamalarında ya da kamusal bir alanda karar alma sürecinde kişisel tercih belirleme aracıdır. Oy, genelde ret, kabul veya çekimser biçiminde olur. Kişi oyunu sözle, yazıyla, işaretle, açık ya da gizli olarak kullanabilir. Demokrasilerde, birey, seçimlerde oy kullanarak, karar alma sürecine katılır, aday olarak yönetme şansını arar. Seçimlerde oy kullanılması serbest istenç (irade) ile tercih belirleme işidir.

TARİHSEL GELİŞİMİYLE DEMOKRASİ VE SEÇİM

Eski Yunan'da, Atina'da, kadınlar, köleler ve yabancılar siyasal istencin oluşumunda ve siyasal karar sürecinde yer almamakta idiler. Seçme ve yönetime katılma hakkı, yirmi yaşlarını tamamlamış erkek Atina vatandaşlarına tanınmıştı. Erkek vatandaşlar, her ay dört kez site meclisinde toplanır yasa yapımı, yönetim ve yargı ile ilgili konuları oylarıyla karara bağlarlardı.³ Eski Yunan'da halkın bir araya gelerek doğrudan karar mekanizmasına katılmaları biçiminde gerçekleştirilen uygulama, "*doğrudan demokrasi*" olarak adlandırılmaktadır.⁴ Günümüzde, pratikteki güçlük nedeniyle, İsviçre'nin üç küçük dağ kantonu dışında doğrudan demokrasi uygulanmamaktadır.

³ Bkz., Ateş Toktamış, *Demokrasi*, İstanbul 1976, s. 24.

⁴ Soysal, Mümtaz, *Anayasaya Giriş*, Ankara 1968 , s. 59.

Ülke sınırlarının büyümesine ve nüfusun artışına koşut olarak, site devletten feodal düzene, daha sonra da ulus devlete geçiş, temsil ve temsili yönetim kavramlarının gelişimini sağlamıştır. Ortaçağda, feodal düzen içerisinde,⁵ toprak aristokrasinin tekelinde olduğu kabul edilen temsilci seçme ve temsil etme kavramları ve feodal düzene uygun olarak bölgesel çıkarların temsilini amaçlayan buyurucu (emredici) vekalet anlayışı,⁶ XVII. ve XVIII. yüzyıllarda liberal ve doğal hukuk öğretilerinin savunduğu, insanların doğuştan kimi hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve egemenliğin kaynağının halkta bulunduğu yönündeki görüşlere ve ulus-devlet düşüncesine koşut olarak, “halk egemenliği” ve “ulusal egemenlik” kavramları doğrultusunda değişim ve gelişim göstermiştir. Fransa’daki değişim, 1789 Devrimi’ni takiben ulusal egemenlik anlayışı doğrultusunda olmuştur.⁷

Bu arada kentlerde ortaya çıkan ve giderek güçlenen burjuvazinin, ulusal egemenlik anlayışı doğrultusunda savunduğu, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramları ve iktidarın, tüm vatandaşların eşit biçimde katıldığı bir oylamayla belirlenen temsilcilere ait olması gerektiği yönündeki görüşler, “seçim” ve “geneloy” kavramlarının dayandığı düşünsel temeli oluşturmuştur.⁸ Daha sonra bu temel, XVIII. yüzyıl sonlarında gerçekleşen Amerikan ve Fransız devrimleriyle başlayan süreçte, çeşitli anayasalarda uygulama kazanmıştır. Ancak, seçim hakkının demokrasiye koşut gelişimi, “sımsırlı oy”dan “geneloya” geçiş biçiminde uzunca sürede gerçekleşmiştir.

⁵ Feodal düzen, tarıma dayalı bir ekonomide toprak sahipleri ile, bu topraklar üzerinde çalışarak üretenlerin karşılıklı ilişkileri ve bağlantıları üzerine kurulu bir toplumsal yapılanmadır. Bkz., Soysal, Mümtaz, a.g.k. s. 6.

⁶ Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar, TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü yayınları No: 5, s. 14.

⁷ Halk egemenliği, J.J. Rousseau tarafından “genel irade” kuramına dayanılarak savunulur; bireysel iradelerin toplamından oluşan genel irade iktidarın sahibidir. Genel irade bireysel iradelerin toplamından ibaret olduğuna göre bireylerin her biri, iktidarın bir bölümünün sahibidir. Bu yetki bölünmez ve devredilmez. Halk egemenliği anlayışı, doğrudan demokrasinin bir unsurudur.

Ulusal egemenlik anlayışında ise, iktidar, soyut, kolektif ve bölünmez bir bütünlük oluşturan ulusa aittir. Ulusun seçilmiş temsilcileri ulus adına iktidar yetkisini kullanırlar. Seçilen temsilciler, kendilerini seçenleri değil, tüm ulusu temsil ederler. Ulusal egemenlik temsili demokrasinin bir unsurudur.

⁸ Bkz., Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar, TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü yayınları No: 5, s. 14.

DEMOKRASİLERDE SEÇİMLERİN İŞLEVİ

Demokrasilerde seçimlerin dört temel işlevi vardır:

Temsil İşlevi

Seçimler, yönetilenlerin, özgür bir ortamda, verdikleri oylarla temsil edilmelerinin sağlar; iktidar yetkisinin, serbest seçimlerle oluşan temsili çoğunluk tarafından kullanılmasını olanaklı kılar.

Demokratik Katılım İşlevi

Seçmenlerin, seçim sırasında siyasal partiler tarafından kendilerine sunulan programlar arasında seçim yaparak (tercihte bulunarak); programlarını benimsedikleri siyasal partiyi oylarıyla göstermeleri ya da siyasal kararların alınmasına katkıda bulunmaları, verdikleri oylarla ve seçtikleri temsilciler yoluyla siyasal yaşama katılmaları anlamına gelir.

Siyasal meşruiyet kazandırma işlevi serbestçe ve dürüstçe yapılan seçimler, çoğunluğu elde eden parti ya da partilerin, iktidar olma olgusuna meşruluk kazandırır.

Hoşgörü ve Uzlaştırma İşlevi

Seçimler, farklı görüşleri temsil eden siyasal partiler, serbestçe örgütlenebildikleri ve özgür ve dürüst bir seçim ortamında yarışabildikleri oranda, toplumdaki gerilimi azaltır, siyasal tansiyonu düşürür ve uzlaşma sağlar.

SEÇİMLERİN TÜRLERİ

Seçimler, genel seçimler, ara seçimler ve yerel seçimler olarak türlere ayrılır.

Genel seçimler, temsilcilerin (milletvekillerinin) ülke genelinde seçmenlerin özgür istençleriyle belirlenmesidir.

1982 Anayasası'na göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), ulusça, geneloyla, beş yıl için seçilen beş yüz elli milletvekilinden oluşur (m. 75, 77). TBMM, bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebilir. Cumhurbaşkanı da, Anayasa'nın 116. maddesindeki koşullar oluştuğunda beş yıllık sürenin dolmasını beklemeden TBMM Başkanı'na danışarak

seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir. Yenilenmesine karar verilen Meclis'in yetkileri, yeni Meclis'in seçilmesine kadar sürer.

TBMM tarafından seçimlerinin geriye bırakılması, savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılması olanaklı görülmezse, TBMM, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir. Geri bırakma nedeni, takip eden yılda da ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir (Anayasa m. 78/1 ,2).

Ara seçim, seçim dönemi içerisinde ölüm ya da istifa gibi nedenlerle boşalan temsilcilerin yerine yenilerinin seçilmesi için yapılır. TBMM üyeliklerinde boşalma olması halinde ara seçime gidilir (Anayasa m. 78/3).

Anayasaya göre, bir seçim döneminde (beş yıl içinde) bir kez ara seçim yapılabilir; genel seçimden itibaren otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının %5'ini (yirmi sekiz sayısını) bulması durumunda, ara seçimlerin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala ara seçim yapılamaz (m. 78).

Anayasa'nın 78. maddesine, 27.12.2002 günlü, 4777 sayılı Yasa'yla eklenen fıkraya göre, yukarıda sayılanlar dışında, bir ilin veya bir seçim çevresinin, TBMM'de üyesinin kalmaması durumunda, boşalmayı takip eden doksan günden sonraki ilk pazar günü ara seçim yapılır. Bu fıkra gereği yapılacak seçimlerde, Anayasa'nın yerel (mahalli) idarelerle ilgili 127. maddesinin yerel idare organlarının seçimlerine ilişkin üçüncü fıkrası hükmü uygulanmaz.

Yerel (mahalli) idare seçimleri, yerel karar organlarının oluşturulması için yapılır. Türkiye'de, belediye başkanı, belediye meclis üyeleri, il genel meclisi üyeleri ve muhtarlar bu yolla seçilirler.

Anayasa'ya göre, yerel idare seçimleri, Anayasa'nın öngördüğü seçimlerin temel ilkelerine göre (m. 67'e göre) beş yılda bir yapılır. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki ya da sonraki bir yıl içinde yapılması gereken yerel idare seçimleri, milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılır (m. 127). Yasa, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir

Yerel idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ya da kaybetmelerine ilişkin itirazların çözümü yargı yoluyla olur. Ancak,

içişleri Bakanı, görevleriyle ilgili bir suç nedeniyle hakkında soruşturma ya da kovuşturma açılan yerel idare organları veya bu organların üyelerini, geçici bir önlem olarak, kesin hükme kadar görevlerinden uzaklaştırabilir (m. 127).

SEÇME VE SEÇİLME VE SİYASAL ETKİNLİKTE (FAALİYETTE) BULUNMA HAKLARI

1982 Anayasası'na göre, yurttaşlar, yasadaki gösterilen koşullara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içerisinde siyasi etkinlikte bulunma ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptirler (m. 67).

I. Seçme Hakkı

Seçme hakkı, temsili yönetimlerde yurttaşların, seçim ya da halkoylaması yoluyla, kamusal alanda görüş ve tercihlerini belirlemesi; bir başka deyişle, yönetilenlerin, yerel yönetimde ve merkezi hükümette kendilerini yönetecek olanları seçmesidir.

Seçmen olabilmenin yeterli koşulları:

- Yurttaş (vatandaş) Olmak;

Seçme hakkını kullanabilmenin ilk koşulu yurttaşlıktır. Seçim, ulusal istencin belirlenmesi amacını gütmesi ve egemenliğin kullanılmasının da ulusal istence (iradeye) bağlı olması nedeniyle sadece yurttaşların oy kullanmaları ulusal egemenlik anlayışına uygun düşmektedir. Ancak, iskan dinav ülkelerinde ve Avrupa Birliği devletlerinde giderek gelişen eğilim, ülkede belirli bir süre yaşayan yabancılara da seçme ve seçilme hakkının tanınması yönündedir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerel yönetimle ilgili seçimlerde yabancıların da oy kullanmalarına olanak sağlanması gerektiği yönündedir.⁹ Bu Sözleşme'de özerk yerel yönetim kavramı tanımlanırken, "*yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı*"ndan söz edilmektedir. Bu hak, doğrudan, eşit ve geneliye dayanan gizli seçim sistemine göre serbestçe seçilmiş üyelerden oluşan meclisler veya kurullar tarafından kullanılacaktır (m. 3/1, 2).

⁹ Türkiye, bu Şart'ın onaylanmasını 8.5.1991 günlü, 3723 sayılı Yasa ile, Şart'ın 1. maddesinin belirlediği kapsama uygun bulmuştur.

Avrupa Birliği Parlamentosu, 14.2.1989 toplantısında, Birlik üyesi devletlerde yaşayan ve çalışan yabancılara yerel seçimlerde oy hakkı tanınması yönünde karar almıştır.¹⁰

- Siyasal Rüşte (Seçmen Olabilme Yaşına) Erişmiş Olmak;

Seçme hakkının bir başka koşulu, bu hakkın kullanılabilmesi için kişinin siyasal rüşte (seçmen olabilme yaşına) erişmiş olması gerekir. Kişinin, ancak, bu yaşta, oy kullanırken ulusal istencin oluşumuna katkıda bulunabilme bilincine eriştiği varsayılır. Bu yaş, anayasayla ya da yasayla belirlenir. Siyasal rüşt yaşı ülkelere göre değişmektedir. Genellikle on sekiz - yirmi iki arasında bir yaş kabul edilmektedir.¹¹ 1982 Anayasası'nda, 1995 yılında yapılan değişikliğe göre on sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoymasına katılma haklarına sahiptir.

- Kısıtlı ve Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak;¹²

Kısıtlılar, karşılıksız kazanım ve kişiliğe sıkı sıkıya bağlı haklar hariç, yasal temsilcinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremeyen kişilerdir¹³ (MK m. 16). (mahcur, hacir altına alınan kişidir).

Kamu hizmetinden yasaklılar ise, bir ceza hükmüne bağlı olarak bir süre için kamusal hizmet alanlarında görev alamayanlardır.

Ayrıca, silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar (Anayasa, m. 67; 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 2839 sayılı Yasa'yla değişik 7. maddesi). Anayasa'nın 67. maddesinin dördüncü fıkrasına, "*taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç*" ibaresi 3.10.2001 günlü,

¹⁰ Daver, a.g.m. s. 135.

¹¹ Bir çok ülkede oy verme yaşı on sekiz olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de 1924 Anayasası'nda sadece erkeklerle tanınan oy verme yaşı on sekiz idi (m. 10), 1934 yılında kadınlara da oy hakkı tanınca bu yaş kadın ve erkek seçmen için yirmi iki oldu. 1961 Anayasası'nda seçmen yaşı belirtilmemiş bu konu yasaya bırakılmıştı. 298 sayılı Yasa'ya göre seçmen yaşı belirtilmemiş bu konu yasaya bırakılmıştı. 298 sayılı Yasa'ya göre seçmen yaşı yirmi bir idi (m. 6). 1982 Anayasası seçmen yaşını başlangıçta "yirmibir yaşını dolduran" biçiminde benimsemişti, Anayasada 1987 de 3361 sayılı Yasa'yla yapılan değişiklikle bu yaş "yirmi yaşına giren"; 1995 yılında 4121 sayılı Yasa'yla yapılan değişiklikle "on sekiz yaşını dolduran" olarak kabul edilmiştir.

¹² 26.4.1961 günlü, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Yasa m. 8.

¹³ Kısıtlama nedenleri: akıl hastalığı veya akıl zayıflığı; savurganlık, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim; Özgürlüğü bağlayıcı ceza ya da istek üzerine kısıtlılığa hükmedilir (MK m. 405-408).

4709 sayılı Yasa'yla eklenmiştir. 298 sayılı Yasa'da, Anayasa'ya koştur değişiklik henüz yapılmamıştır.

- Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak;

Seçimlerin temel hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında 26.4.1961 günlü, 298 sayılı Yasa'ya göre, oy kullanabilmenin bir başka koşulu, seçmen kütüğüne yazılı olmaktır. Seçmen kütükleri dört yılda bir yeniden düzenlenir, sürekli bilgi toplama ve her iki yılda bir genel denetleme ile güncelleştirilir (m. 33). Seçmen kütüğünde yazılı seçmenler oturdukları muhtarlık bölgesi askı listesine soyadlarına göre sıralanırlar. Muhtarlık bölgesi listesi, her yıl Nisan ayının ilk pazartesi günü askıya çıkarılır ve iki hafta süre ile askıda kalır (m. 40). Aynı sandık bölgesinde oturan, seçmen kütüğünde soyadı esasına ve alfabe sırasına göre düzenlenen listeye "Sandık Seçmen Listesi" denir (m. 43). Aylar, kesinleşen sandık seçmen listesine göre atılır.

II. Seçilebilme Hakkı

Seçilebilme hakkı, temsilci adayı olabilmedir. Seçilebilmek için aranan koşullar ülkelere göre değişmektedir, genellikle ikinci meclislere seçilebilmek için, adaylarda aranan yurttaşlık, yaş, kısıtlı olmamak gibi genel koşullara ilaveten, daha yüksek bir yaş ve eğitim düzeyi gibi özel koşullar da aranır.¹⁴

Milletvekili Seçilme Yeterliği

A. Milletvekili Seçilebilmenin Genel Koşulları

Türkiye'de 1982 Anayasası'na göre milletvekili seçilebilmek için (m. 76);

- Türk vatandaşı olmak,
- Otuz yaşını doldurmuş olmak,
- En az ilk okul mezunu olmak,
- Kısıtlı olmamak,
- Askerlik hizmetini yapmış olmak,
- Kamu hizmetinden yasaklı olmamak,

¹⁴ 1961 Anayasası'na göre Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilebilmek için, milletvekili seçilmeye engel bir durumun olmaması koşulu yanında, kırk yaşını doldurma ve yüksek öğrenim yapma koşulları da aranıyordu.

- Taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymemiş olmak,
- Ağır hapis cezasına hüküm giymemiş olmak,
- Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılmamış (4777 sayılı Yasa'yla değişik şekli) ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymemiş olmak gerekir. Bu kişiler afta uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.

Maddedeki, “*bu kişiler*” deyiminin, madde gerekçesinden, hükümlü olmaları nedeniyle milletvekili seçilme yeterliğini kaybedenlerin tümünü kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, hükümlü olmaları nedeniyle milletvekilli seçilme yeterliğini kaybedenler, affa uğramış olsalar dahi, milletvekili seçilebilme hakkını bir daha kazanamayacaklardır.

B. Milletvekili Seçilebilmenin Özel Koşulları

• Göreve Bağlı Yasaklar;

1982 Anayasası, ayrıca kimi meslek mensuplarının görevlerinden çekilmedikçe aday olmalarını ve milletvekili seçilmelerini yasaklamıştır (m. 76). Bunlar;

Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliğini taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensuplarıdır.

• Geçici Yasaklar¹⁵

1. 1982 Anayasası'nın Geçici 4. maddesine göre, 16.10.1981 tarihinde 2533 sayılı Yasa'yla feshedilen siyasi partilerden 11 Eylül 1980 sonrasında haklarında dava açılmış olan parti tüzel kişiliği, merkez yöneticileri ve parlamento üyeleri ile; 11 Eylül 1980 günü iktidar ve ana muhalefet durumunda bulunan siyasal partilerin 1 Ocak 1980 ve sonraki tarihlerdeki genel başkanları, yardımcıları, merkez yönetim kurulu, ya da benzeri organların üyeleri Anayasa'nın Halkoyu ile kabulünden itibaren on yıl süre

¹⁵ 1982 Anayasası'nın Geçici 4 ve 16. maddelerinde, Siyasi Partiler ve Milletvekili Seçimi Yasası'nda geçici yasaklar yer almıştır.

ile milletvekili adayı olamazlardı. Bu geçici madde Anayasa'da 23.5.1987 günlü ve 3376 sayılı Yasa'yla ve halkaylaması ile yapılan değişiklikle yürürlükten kaldırılmıştır.

2. Bir başka yasak da, Anayasa'nın Geçici 16. maddesindedir. Bu maddeye göre, oy verme kütüğünde ve sandık listesinde kaydı ve oy kullanma yeterliği bulunduğu halde hukuksal ya da fiili bir özürlü olmaksızın halkoymasına katılmayanlar. Anayasa'nın halkoymasını izleyen beş yıl içinde yapılacak genel ve ara seçimler ile mahalli seçimlere ve diğer halkoymalarına katılamazlar, seçimlerde aday olamazlar. Bu madde hukuken yürürlükte ise de fiilen süresini doldurmuştur. Şu anda uygulanabilecek kural durumunda değildir. 1987 yılında yapılan halkoymasında bu ceza, ilçe seçim kurulu başkanının kararına bağlı olarak para cezasına dönüştürülmüştür.¹⁶

3. Kapatılan siyasi partilerin sonuçlarına bağlı yasaklar; 1982 Anayasası'nın 69. maddesinin dokuzuncu fıkrasına göre ise, *"bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan ve faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazete'de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar."* Bu yasak Siyasal Partiler Yasası'nda on yıldır (m. 95). Siyasal Partiler Yasası'nda, 12.8.1999 günlü ve 4445 sayılı Yasa'yla, Anayasa'ya uygun değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle, Siyasal Partiler Yasası'nın 95 ve 101. maddesinin 2. bendinde öngörülen on yıllık yasak, 4445 sayılı Yasa ile yapılan değişiklik sırasında, Anayasa'ya uygun olarak beş yıla indirilmiş; 101. maddedeki yasak ise, yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu Yasa'yla getirilen, yeni bir hükümlerle siyasi partilere, bu kişileri hiçbir biçimde seçimlerde aday göstermemeleri yükümü de getirilmiştir (m. 95).

Milletvekili (Temsilci) Adaylığı

Seçilme yeterliğine sahip olan adayların ortaya çıkmaları kendileri ya da seçmenler tarafından veya siyasal partiler tarafından aday gösterilmeleri biçimlerinde gerçekleşir. Adayların, seçmenler ya da kendileri tarafından gösterilmelerinde bağımsız adaylık; siyasal partiler tarafından gösterilmelerinde parti adaylığı söz konusudur.

¹⁶ (23.5.1987 "günlü, 3376 sayılı "Anayasa Değişikliklerinin Halkoymaya Sunulması Hakkında Kanun".

Siyasi partilerin genel merkezleri, seçim çevrelerine ait aday listelerini, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı'na, ön seçim gününden itibaren en geç on günü takip eden günde, saat 17.00'ye kadar alındı belgesi karşılığında verirler (2839 sayılı Milletvekili Seçimi Yasası, m. 20). Yüksek Seçim Kurulu bu adayları derhal il seçim kuruluna bildirir. Yüksek Seçim Kurulu, siyasi partilerin aday listelerini *Resmi Gazete'de* ve radyoda; il seçim kurulları da, kendi çevrelerine ait olanları alışılmış araçlarla geçici listeler halinde ilan eder.

Adaylarla ilgili itirazlar, geçici listelerin ilanından itibaren iki gün içinde il seçim kuruluna yapılabilir. itirazlar iki gün içinde karara bağlanır. İlgililer bu karara karşı iki gün içinde Yüksek Seçim Kurulu'na itiraz edebilirler. Yüksek Seçim Kurulu üç gün içinde ve en geç, kesin aday listelerinin ilanı gününe kadar, itirazları karara bağlar (2839/m. 22).

Yüksek Seçim Kurulu, adaylıklar kesinleştikten sonra, bütün adayları oy verme gününden önceki elli beşinci gün, seçim çevreleri itibarıyla *Resmi Gazete* ve radyo ile ilan eder (2839/m. 24).

Bağımsız Adaylık

Bir partiye bağlı olmadan milletvekili seçilme yeterliğine sahip bir kişinin adaylığını koyması ya da yasanın belirlediği sayıda seçmenin kendisini aday göstermesi durumunda söz konusu olur.

Türkiye'de, Milletvekili Seçimi Yasası'na göre, bir kişinin bağımsız aday olabilmesi kendi başvurusuna bağlıdır. Başvuru, adayın seçilmek istediği seçim çevresinin il seçim kurulu başkanlığına, yasanın adaylık için aradığı koşulları ve niteliklere sahip olduğunu gösterir bir belge ile ön seçim gününden sonraki en geç on gün, saat 17.00'ye kadar yapılabilir (2839/m. 20, 21).¹⁷ Başvuru derhal Yüksek Seçim Kurulu'na bildirilir ve adaylar geçici listeler halinde ilan edilir (2839/m. 21). Bağımsız adaylar, başvuruları sırasında, en yüksek derecedeki devlet memurunun brüt bir aylığı kadar parayı ilgili mal sandığına yatırmak ve aldığı makbuzu başvuru belgelerine eklemek zorundadır. Amaç gereksiz ve ciddi olmayan başvuruları önlemektir. Bağımsız adaylar, aynı seçim için birden fazla seçim çevresinde aday olamaz ve seçilemezler.

Siyasi partiye kayıtlı olmayan kimselerin, herhangi bir siyasal parti tarafından aday gösterilmeleri kendilerinin yazılı biçimde olur vermelerine bağlıdır (2839/m. 16).

¹⁷ Yasada "ön seçim gününden bir gün önce saat 17.00'ye kadar" ibaresi AYM'nin 18.11.1995 günlü E. 1995/54, K. 1995/59 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

Siyasal Parti Adaylığı

Siyasal parti aday listeleri iki biçimde oluşturulmaktadır:

- Birincisi adayların partilerin geniş üye tabanları tarafından ön seçimle belirlenmesini öngören sistem, daha çok Amerika'da uygulanmaktadır;
- İkincisi siyasal partilerin adaylarını belirlemesini bir parti içi işlem olarak gören ve partilere bırakan sistem.¹⁸

Amerika'da, Avrupa'dan farklı olarak parti üyeliği sistemi olmadığı için adaylar, seçmenler ya da o partinin sempatanları arasında yapılan ön seçimle belirlenmektedir.

Adayların siyasal partiler tarafından gösterilmesinde üç yöntem uygulanmaktadır:

1. Adayların partinin yöneticileri ya da yetkili organları tarafından gösterilmesi. Bu yöntem parti içinde oligarşik eğilimlerin güçlenmesine neden olmaktadır.

2. Adayların delegeler tarafından belirlenmesi. Bu sistemde parti üyeleri delegeleri seçmekte, delegeler de adayları belirlemektedir. Bu yöntemin birinciye göre daha demokratik olduğu söylenebilir. Ancak, parti içi oligarşik eğilimler bu yöntemde de devam etmektedir. Bu yöntem, tüm adayların delegelerce seçilmesi ya da adayların bir bölümünün delegelerce, bir bölümünün de parti merkez karar organları tarafından seçilmesi biçiminde de uygulanmaktadır.

3. Adayların parti üyelerinin bütünü tarafından seçilmeleri. Bu en demokratik yöntemdir, parti içi demokrasiye uygun düşer.

Türkiye'de, Siyasi Partiler Yasası'nın ilk şekline göre, adaylar, partiye kayıtlı tüm üyelerin katılacakları ön seçimle belirlenecekti (m. 37). Ancak, daha sonra yasada yapılan değişikliklerle adayların belirlenmesi işi, parti içi bir sorun olarak kabul edildi ve partilerin takdirine bırakıldı. Siyasal partiler adaylarının belirlenmesini, serbest, eşit, gizli oy, açık tasnif esasına uygun biçimde kendi tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve yöntemlerden biri veya birkaçı ile yapabilirler. Tüzükte belirlenen yöntem ön seçim ya da merkez yoklaması olabilir (2820 sayılı Yasa m. 37). Uygulamada adayların belirlenmesi, çoğunlukla, merkez yoklamasına göre yapılmaktadır.

¹⁸ Bkz., Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta 1986, s. 276.

Adayların belirlenme işinin partilerin tercihlerine bırakılması parti oligarşisinin devamı anlamına gelmektedir.

Adaylarla ilgili uygulanacak kurallar;

- Siyasi partiler, adaylarda, Anayasa ve yasada belirtilen koşullara aykırı olmamak kaydıyla ek kimi nitelikler de arayabilirler.

- Bir kimse, aynı zamanda, ön seçimlerde ve merkez adaylığında değişik siyasal partilerden veya aynı partiden, aynı seçim için birden fazla seçim çevresinden ön seçime katılamaz.

- Bir kimse, bir partiden ön seçim veya merkez adaylığı yoklamasına katıldıktan sonra başka bir partiden merkez aday gösterilemez ve partisinden istifa etmedikçe bağımsız aday olamaz (2820/40).

OY VERMENİN HUKUKÇA NİTELENMESİ

Oy Verme "Görevdir" - Oy Verme "Haktır"

Oy vermeyi görev ya da hak sayan iki görüş bulunmaktadır. Oy vermeyi görev sayan görüş, ulusal egemenlik düşüncesine dayanmaktadır. Bu görüşe göre, seçmenler oylarını kullanırken ulusal egemenliğin uygulamaya geçirilmesini sağlarlar, böylece kamusal bir görev yaparlar. Oy verirken kamusal bir görevi yerine getiren seçmen, oyunu sadece vermekle değil, inancı doğrultusunda en iyiyi, en yetenekliyi seçmekle görevlidir.¹⁹

Oy vermenin görev olarak kabul edilmesi, oy verme işleminden kaçınan ya da oy vermeyenlerin cezalandırılmasını da haklı kılar. Bu anlayışa göre, seçmen için seçime katılmak görev, oy kullanmak zorunluluktur. Oyunu haklı bir nedeni olmadan kullanmayan seçmen, çoğunlukla para cezasına ya da seçmenlik sıfatını bir süre için yitirme cezalarına çarptırılabilir.

Oy kullanmanın bir hak olduğu anlayışı, halk egemenliğine dayanır. Halk egemenliği anlayışına göre, genel istenç, bireylerin istençlerinin toplamını oluşturmaktadır. Birey, genel istence ait olan egemenliğe kendi istenciyle katılır. Seçimlerde oy verme yetkisi, vatandaşın kişiliğine bağlı bir haktır, hiç kimse onu bu hakkını kullanmaktan mahrum edemez, ancak bu hakkın kullanılması ihtiyaridir, birey isterse kullanır.²⁰ Bu anlayış, seçimlerde oy kullanmayan vatandaşlara ceza yaptırımını uygulanmasıyla bağdaşmaz.

¹⁹ Bkz., Teziç, a.g.y. s. 255.

²⁰ A.g.e.

Türkiye’de, 1982 döneminde, Anayasa’da “seçme hakkından” söz edilmesine karşın (m. 67), özürsüz oy kullanmayanların cezalandırılması yoluna gidilmiştir.

Böylece, 1982 Anayasası’yla, seçme, anayasal bir hak olarak kabul edilmesine karşın, oy vermek, zorunlu bir görev olarak benimsenmiştir.

Türkiye’de zorunlu oy kullanımı, ilk kez, 1982 Anayasası’nın halkoynaması sırasında uygulanmıştır. Bu Anayasa’nın Geçici 16. maddesine göre, Anayasa’nın halkoynamasına ilişkin oy verme kütüğünde ve sandık listesinde kaydı ve oy verme yeterliği olduğu halde hukuksal ya da fiili geçerli bir özrü olmaksızın oyunu kullanmayan seçmen, beş yıl içerisinde yapılacak genel ve ara seçimlere, mahalli seçimlere katılım hakkını yitirmiş olacaktır. Daha sonra 10.6.1983 günlü, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Yasası, ilk milletvekili seçimlerinde özürsüz oy kullanmayanlar için para cezası öngörmüştür (m. 63). Benzeri bir düzenleme 1984 yılında çıkarılan mahalli idareler ile mahalle muhtarları seçimi hakkındaki yasayla da getirilmiştir (Geçici m. 4).

Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında 23.5.1987 günlü, 3376 sayılı Yasa’da da, hukuksal ve eylemsel bir özrü olmaksızın halkoynamasına katılmayanlar hakkında para cezası öngörülmüştür. (m. 6/2)

Oy Verme Bireysel Bir Haktır

Oy verme, kişiye bağlı, kişinin sadece kendisinin kullanabileceği bireysel bir haktır. Kişi, oyunu, vekalet ya da temsil esasına göre başkaları eliyle kullanamaz. Kural böyle olmasına karşın, ABD, Federal Almanya, Fransa ve İngiltere’de gibi ülkelerde, kimi özürleri nedeniyle sandık başına gidemeyen seçmenlere gıyaben oy kullanma olanağı sağlanmıştır.²¹ Bu ülkelerde, körler, seçim günü hasta olanlar, loğusalar, yatalaklar, dış işleri mensupları vekil aracılığıyla oylarını kullanabilmektedirler. Özellikle seçmenlerin oylarını posta ile göndermeleri yönteminin uygulanması da giderek yaygınlaşmaktadır.²²

Oy hakkı, bireye, bir meslek kuruluşunun ya da grubun temsilcisi olması nedeniyle değil, kişiliğine bağlı olarak verilmiştir. Kişi, bir grubu temsilen seçildiği istisnai durumlarda oyunu, kendi kişisel belirlemesine ve serbest istencine bağlı olarak kullanabilmektedir.

²¹ Soysal, Mümtaz, *Anayasa’ya Giriş*, Ankara 1968, s. 162.

²² *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamaları*, TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü yayınları No: 5, 1982, s. 20.

TEK DERECELİ YA DA İKİ DERECELİ SEÇİM

Tek dereceli seçimde seçmenler temsilcilerini doğrudan seçerler. İki dereceli seçimde ise, seçmenler önce "ikinci seçmen" olarak adlandırılan delegeleri belirlerler, ikinci seçmenler asıl temsilcileri seçerler. Temsilcilerin, seçmenler tarafından doğrudan seçilmesi daha demokratik görülmektedir. Ancak, kimi ülkelerde iki dereceli sistem benimsenmiştir. ABD'de başkan seçiminde her federe devlet delegelerini seçmekte, delegeler başkanı seçmektedir. Fransa'da da senatörler il ve belediye meclisi üyelerince seçilmektedir. 1961 ve 1982 Anayasalarına göre Türkiye'de seçimler tek derecelidir.

SEÇMENLE TEMSİLCİ ARASINDAKİ HUKUKSAL İLİŞKİ

Seçmenle temsilci arasındaki vekalet anlayışı zamana ve ülkelere göre farklı yorumlanmaktadır. Halk egemenliği anlayışını yansıtan buyurucu (emredici) vekalet anlayışına göre, egemenlik, bireylerin istençlerinin (iradelerinin) toplamından ibaret olan genel istence aittir, bu yetki devredilemez; temsilciler, kendilerini seçenleri ve seçildikleri bölgeyi temsil ederler, görevleri kendilerini seçenlerin dilek ve isteklerini meclislere götürmektir; kendi bağımsız istençleri ile değil, seçmen e ve seçmenin istekleri doğrultusunda bağlı yetki kullanırlar. Bu anlayışta temsilciler, kimi koşullarla kendisini seçen seçmenler tarafından azledilebilirler.

Ulusal egemenlik görüşünü yansıtan anlayışta ise, temsilciler yetkilerini (vekalet ilişkilerini) ülkenin bütününden almış sayılırlar, seçmene bağlı olmadan kendi serbest istençlerine göre oylarını kullanırlar. Seçmenlerinden buyruk ya da talimat almak zorunda değildirler. Bu uygulamada halkın yasama işlemine doğrudan katılması ya da çeşitli örgütler veya baskı grupları oluşturarak hesap sorması olanaklı değildir.²³

Vekalet ilişkisinin üçüncü biçimi, temsil edilen ya da seçenlerin, bir meslek grubu olmasıdır. Mesleki ya da korporatif sistem olarak adlandırılan bu uygulamada, yasama meclislerinin biri, bu yolla seçilen temsilcilerden oluşmaktadır. Bu sistem daha çok otoriter ülkelere benimsenmiştir. İtalya 1928, İrlanda 1937, Yunanistan 1927 bu anlayışa örnek gösterilebilir. Çağdaş ve demokratik anlayış, bir grup tarafından yetkilendirme yerine, yurttaşlık esasına dayalı bireysel temsil esasının benimsenmesidir.

²³ Karamustafaoğlu, Tuncer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayın No: 262, Ankara, 1970, S. XVI.

Türk anayasalarında kabul gören esas, TBMM üyelerinin, seçildikleri bölgeyi ya da kendilerini seçenleri değil, bütün ulusu temsil etmeleridir (1982A/m. 80). Ancak bu kural, 1982 Anayasası'nın, "*Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleri ile sebep olduğu Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen millettekilinin millettekilliği*"nin sona ereceğine ilişkin 84. maddesindeki kuralla çatışmaktadır. Ulusal egemenlik anlayışı, bütün ulusu temsil eden bir millettekilinin, sadece bir partiye başka bir deyişle kendisini seçen seçmenlere karşı verdiği bir zardan dolayı "*bütün ulusu temsil*" niteliğini kaybetmesi haklı görülemez.

DEMOKRATİK SEÇİM İLKELERİ

Seçimlerin, göstermelik olmamaları, yönetenle yönetilen arasında demokratik bir araç olarak işlev görebilmeleri için, ulusal istenci doğru ve dürüst bir biçimde yansıtan ilkelere göre yapılmaları ve bu ilkelerin hukukça güvence altına alınmaları gerekir.

Demokrasilerde seçme hakkı, bireysel, genel, serbest, eşit, ve gizli olarak kullanılan bir yetkidir.²⁴

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, demokratik esaslara uygun seçim ilkelerini saymış ve seçimlerin yargının yönetim ve denetimi altında yapılması esasını öngörmüştür. 1982 Anayasası'na göre, seçimler ve halkoylaması, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genelay, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır (m. 67).

Serbest Seçim

Serbest seçim, seçmenlerin, hiçbir baskı ya da tehdit altında kalmadan özgür istençleriyle oylarını kullanmaları anlamına gelir. Seçmenin korkutulması, tehdit edilmesi, sindirilmesi gibi fiziksel ya da kimi umut verici söz vermelerle iradesinin fesada uğratılmaya çalışılması gibi tinsel baskılarla karşılaşması serbestlik ilkesiyle çelişir. Örneğin kağıt paraların kesilerek yarısının verilmesi, öteki yarısının seçmenin seçimde kullanacağı oya göre verileceğinin söylenmesi ya da önce ayakkabının tekinin verilerek benzer uygulamaya gidilmesi tinsel baskılara örnek oluşturur.²⁵

Seçimlerin serbestliği, aynı zamanda, seçmenin tek yönlü propagandaların etkisinde kalmamasını da gerektirir. Her partinin, kendisini

²⁴ Taniili, Server, *Devlet ve Demokrasi*, 2. Bası, İstanbul 1981, s. 263.

²⁵ Bkz. Jean Marie Cotteret - Claude Emeri, *Seçim Sistemleri*, çev. Ahmet Kotil, İletişim Yay. 5. Bası, 1991, s. 42.

ve programını tanıtmasına olanak sağlanmalıdır. Seçimler çoğulcu bir ortamda gerçekleştirilmelidir. Seçim propagandalarına, seçim gününden makul bir süre önce son verilmesi ve böylece seçmenin kendisini dinlemesine olanak sağlanması da serbestlik ilkesinin gereğidir. Seçmenin kullanacağı oy, her türlü etkinin dışında kalmalı, kişinin özgür istenci sandığa yansımalıdır.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Yasa'ya göre propaganda, oy verme gününden önceki onuncu günün sabahında başlar ve oy verme gününden önceki günün saat 18.00'inde sona erer. Seçim yasaları, seçimlerde serbestliğin sağlanması amacıyla, seçim günü silah taşıma, içkili olma, içki satışı, sandık başı güvenliği gibi konularda kimi yasaklar getirilmesini ve önlemler alınmasını öngörür (298 sayılı Yasa m. 79 - 85).

Seçmenin, oyunu kullanmaması durumunda cezai bir yaptırımla karşılaşma tehdidi altında bulunması, genellikle, seçimin serbestliği ilkesiyle bağdaşmaz. Ancak, uygulamada, oy vermenin bir hak ya da bir görev olduğu görüşlerine bağlı olarak "*ihtiyari oy verme*" yanında "*zorunlu oy verme*" ilkesi de geniş biçimde uygulanmaktadır. Zorunlu oy vermeyi savunulara göre, oy verme, seçmenin kamu yönetimine katılımı açısından yerine getirilmesi gerekli bir görevdir. Çünkü demokrasinin işlerliği ve başarısı, büyük oranda, vatandaşların siyasete duyacakları ilgiye ve katılıma bağlıdır. Bu nedenle oy vermenin bir görev ve zorunlu olması doğaldır. Zorunluluk, seçime katılım oranının artmasına da neden olacaktır.²⁶ Günümüzde, kimi ülkelerde zorunlu oy ilkesi benimsenmiştir.

Türkiye'de 1982 Anayasası'nın halkoyuna sunulmasına ve 1983 Milletvekili seçimlerine kadar oy kullanma serbestisi geçerli iken, bu tarihlerde yapılan oylamalarda ve daha sonraki seçimlerde zorunlu oy kullanma ilkesi geçerli olmuş, özürsüz oy kullanmamak cezai yaptırıma bağlanmıştır.

Eşit Oy

Eşit oy, seçmenlerin verdiği oyların aynı ağırlıkta (etkide) olması, zenginliğe ya da öğrenim durumuna veya başka bir ölçüye göre ayırım yapılmaksızın herkesin bir oy kullanabilmesi anlamına gelir. Eşit oy ilkesinin geçerli olduğu bir ülkede her seçmenin tek oyu vardır ve oyunu tek sandıkta kullanabilir (tek kişi - tek oy ilkesi). Tarihsel uygulamalarda en

²⁶ *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TMMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Yayın No: 5, a.g.y. s. 21-22.

fazla vergi ödeme, aile reisi olma, yüksek öğrenim görmüş olma, taşınmaz mal ile iş yerinin ve ikametgahın ayrı yerlerde olması gibi durumlar birden çok oy (çok sayılı oy)²⁷ ya da birden çok seçim çevresinde (kat sayılı oy)²⁸ oy kullanmanın gerekçesini oluşturmaktaydı. Örneğin, 1893 yılında Belçika'da otuz beş yaşında, evli ve çocuk sahibi vatandaşlar ile devlete yılda en az 5 Frank vergi ödeyenlere birden fazla oy kullanma hakkı Anayasa ile tanınmıştı. İngiltere'de, 1948 yılına kadar, bir kimse hem oturduğu yerde ve hem de, en az 10 Pount (sterling) değerinde bir iş yerine sahip olması koşuluyla, işyeri çevresinde oy kullanabilmekteydi. Fransa'da, Birinci Dünya Savaşı sırasında nüfus artışını özendirmek amacı ile aile reisine eşi ve çocukları için birer fazla oy kullanma hakkı tanınmıştı²⁹

Kimi kişilere birden çok oy kullanma hakkının tanınması daha kaliteli ve etkili temsil, ya da Fransa'da olduğu gibi, toplumun temelini oluşturan aileye oy hakkı tanınmalıdır, görüşüne dayanmaktadır.³⁰

Günümüzde kabul edilen ilke, "*bir adam bir oy*" (one man one vote), yani her seçmenin tek oyu olmasıdır.

Gizli Oy

Gizli oy, seçmenin oyunu zarflarken ve sandığa atarken yaptığı işlemlerin gizli olması, kullandığı oyun başkaları tarafından görülmemesi anlamına gelir. Gizlilik ilkesi, seçmenin hangi yönde oy kullandığını kimsenin bilmemesi, kapalı bir yerde kendi istenci ve tercihine göre dış etkilerden uzak olarak tercihini yapması esasına dayanır. Seçmenin oyuna bağlı iradesinin serbestçe oluşması kadar, bu iradenin korkusuzca ve her türlü etkinin dışında sandığa yansması da önemlidir.³¹ Bu nedenle gizlilik, serbestlik ilkesinin uygulama araçlarından biridir. Türkiye'de, çok partili yaşama geçişte, ilk genel seçimlerde (1946), "*gizli oy, açık sayım*" yerine; "*açık oy - gizli sayım*" ilkesi uygulanmış ve bu nedenle de bu seçim, demokratik süreçte şaibeli (ayıplı) bir seçim olarak kabul edilmiştir. Halbuki demokrasilerde doğru olan "*gizli oy - açık sayım ve döküm*" ilkesidir. 1950 seçimlerinde gizli oy - açık sayım ilkesinin uygulanması dürüst ve güvenilir bir seçim yapılmasını sağlamıştır.

²⁷ Teziç, a.g.y. s. 250.

²⁸ A.g.e.

²⁹ *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TMMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Yayın No: 5, s. 19.

³⁰ Bkz., Karamustafaoglu, Tuncer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara 1970, s. 132.

³¹ Tanör B. - Yüzbaşıoğlu N., *Türk Anayasa Hukuku*, YKY, İstanbul 2001, s. 202.

Seçimlerin gizliliği ilkesinin gereği olarak ayların zarflara konulduğu özel kabinlerin iç kısımları görünmemelidir. Oy verme zarfları, kullanılan oy pusulasının rengini belli etmeyecek kalınlıkta ve renkte olmalıdır.

298 sayılı Yasa, sandık kurullarını, oy verme serbestliğini ve gizliliğini sağlayacak biçimde, yeteri kadar kapalı oy verme yeri hazırlamakla görevli kılmıştır. Seçmen, kapalı oy verme yerinde, sandık kurulu mühürünü taşıyan birleşik oy pusulasını kendi eliyle katlayıp, zamkı kenarına yapıştırır; birleşik oy pusulası kullanılmayan seçimlerde ilçe seçim kurulu ve sandık kurulu mühürlerini taşıyan zarflar kullanılır (m. 75, 77, 103). Yasada oy verme yerinin nitelikleri de belirlenmiştir. Yasaya göre, kapalı oy verme yeri, içerisi dışarıdan gözetlenemeyecek ve seçmenin, oy pusulasını inceleyip serbestçe zarflayabileceği biçim ve nitelikte olmalıdır (m. 76).

Genel Oy

Geneloy, yurttaşların, servet, eğitim, cinsiyet ya da ırk gibi kimi ayrımlara tabi tutulmaksızın oy kullanmaları anlamına gelmektedir. Ancak, geneloy, istisnasız her yurttaşın oy kullanması biçiminde algılanmamalı; makul ve demokratik ölçütlere uygun yeterlik koşullarına bağlı oy kullanma olarak anlaşılmalıdır. Örneğin, bir seçimde, belirli bir yaşa gelmeyen, henüz çocuk sayılanlar ile özel görevli, olabildiğince sınırlı sayıda kimi kişilerin oy kullanamaması genellik ilkesine aykırılık oluşturmaz.

Avrupa'daki gelişim, başlangıçta, seçmenler topluluğunu olabildiğince dar tutmayı amaçlayan "Sınırlı Oy",³² anlayışından, XIX. yüzyıl sonlarına doğru, giderek, genel oy ilkesine geçiş yönünde oldu. XVIII. yüzyıldan itibaren güçlenen burjuva, sınırlı oy hakkı (kısıtlı oy) uygulamasıyla, XIX. yüzyıl sanayi devrimiyle giderek gelişen emekçi kitleleri olabildiğince siyaset sahnesinin dışında bırakmayı uygun görmüş, bu amaçla seçmen olabilmek için, belirli oranda vergi ödeme ya da taşınmaz sahibi olma (servet ölçütü); belirli seviyede eğitim yapmış olma (yetenek ölçütü), ya da okur yazar olma gibi koşullar aranmasının nedeni olmuştu. İşçi sınıfının güçlenmesi ve örgütlenmesi karşısında seçmen olabilmeye getirilen bu sınırlamalar XIX. Yüzyılın sonlarına doğru giderek kaldırıldı ise de; kadınların oy kullanamaması gibi cinsiyete, kimi ırkların seçmen olamaması gibi ırkçılığa bağlı koşullar XX. Yüzyılın ortalarına değin devam etmiştir.³³

³² Sınırlı oy, oy hakkının, toplumun ancak küçük bir bölümüne tanınmasıdır. Bu nedenle "geneloy" ilkesinin karşıtı sayılır. Tarihsel gelişim içinde oy hakkı, servete ve ödenen vergiye; yeteneğe; cinsiyete; ırk ayrımına bağlı bir yetki olarak düşünülmüştür.

³³ *Ana Britannica, Hürriyet Gazetesi*. C. 27, s. 270. Türkiye'de kadınlara oy hakkı, ilk kez 1930 Belediye Başkanlığı seçimlerinde tanındı; 1934'de Anayasa'da değişiklik yapılarak kadınlara seçme ve seçilme hakları verildi.

Günümüzde bu kısıtlamalar kaldırılmış olmakla beraber genel oy ilkesi, herkesin oy kullanması anlamına da gelmemektedir. Oy hakkı, yurttaşlık, belirli bir yaşa gelmiş olma, kısıtlı olmama, kamu hizmetlerinden yasaklı olmama, kimi suçlardan hüküm giymemiş olma, er ya da askeri öğrenci olmama gibi koşullarla sınırlıdır. Ancak seçme yeterliği için aranan bu koşulların bir hayli sınırlı ve dar bir alanda kalması genel oy ilkesine aykırılık oluşturmaz. Yurt dışındaki vatandaşlara da oy verme hakkı tanınması, genellik ilkesine uygun düşer.

Açık Sayım ve Döküm Esası

Açık sayım ve döküm, oyların sayımı ve sayılan oyların partilere göre dökümünün yapılması başka bir deyişle sandık seçim sonuçlarının tutanağa (döküm cetvellerine) geçirilmesi işleminin kamuya açık olarak yapılmasıdır. Bu uygulama, seçmen iradesinin belirlediği sonuçların gerçeğe uygun biçimde ve doğru olarak ilan edilmesini sağlar.

298 sayılı Yasa, oyların sayımı ve dökümüyle ilgili ayrıntılı bir düzenleme öngörmektedir (m. 95-107). Bu Yasa'ya göre, sayım ve döküm açık olarak yapılır. Oy verme yerinde hazır bulunanlar sayım ve dökümü takip ederler.

Yargı Yönetim ve Denetimi (Seçim Uyuşmazlıklarının Çözümü)

Seçim öncesi, seçim sırasında ve seçim sonunda çıkan uyuşmazlıkların çözümlenmesi seçim hukukunun ayrı bir bölümünü oluşturmaktadır. Uygulamada seçimlerin yönetim ve denetimi ve seçim uyuşmazlıklarının çözümü ya meclise ya da yargıya bırakılmaktadır. Seçim uyuşmazlıklarının çözümünün meclislere bırakılmasının ulusal egemenlik ve parlamentonun üstünlüğü ilkesine daha uygun düştüğü söylenebilir.³⁴ Nitekim Belçika ve İtalya'da seçimler meclis tarafından denetlenmektedir. Fransa'da da, 1958 V. Cumhuriyet öncesinde seçimlerin denetimi meclis tarafından yapılmaktaydı.

Ancak, meclis yoluyla yapılan denetimlerde, denetim işine siyasi tercihlerin karıştırılması ve seçimlerle ilgili uyuşmazlıkların çözüm yerinin yargısal işlevle daha çok bağdaşması gibi nedenler, seçimlerin, giderek, yargı yoluyla denetlenmesi ve seçimden doğan uyuşmazlıkların çözüm yerinin yargı yeri olması yönündeki görüşü güçlendirmiştir.

³⁴ Teziç, *a.g.y.* s. 280.

Çeşitli ülkelerdeki uygulamalar, daha çok, yargı yoluyla denetimden yana gelişim göstermektedir. Fransa'da V. Cumhuriyet Anayasası'na göre seçim uyumsuzlukları Anayasa Konseyi tarafından karara bağlanmaktadır (m. 59). Federal Alman Anayasası'na göre ise, seçimle ilgili ilk itirazlar Federal Meclis'e yapılmaktadır. Ancak, bu Meclis'in verdiği seçimle ilgili kararlara karşı Federal Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolu açıktır, nihai karar bu mahkemece verilmektedir (m. 41). Avusturya'da aynı yetki Anayasa Mahkemesi tarafından kullanılmaktadır (m. 141).

Türkiye'de 1954 yılına kadar seçim tutanaklarını inceleyip kesin karara bağlama yetkisi TBMM'ye aitti. Meclis bu yetkisini, 16.2.1950 günlü, 5545 sayılı Miletvekili Seçimi Yasası'na göre kurulan Yüksek Seçim Kurulu'nun verdiği raporu esas olarak kullanılmaktaydı. İlk kez, 1954 yılında çıkarılan 6272 sayılı Yasa ile seçim tutanaklarını inceleme ve kesin karara bağlama yetkisi Yüksek Seçim Kurulu'na başka bir deyişle yargısal bir kuruluşa verilmiştir. Daha sonra 1961 ve 1982 Anayasaları, Yüksek Seçim Kurulu'nu anayasal bir kurum durumuna getirmiş (m. 75, m. 79), seçimlerin yargı yönetim ve denetiminde yapılmasını öngörmüşlerdir (m. 75, 67).

Seçim Kurulları

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen kütükleri Hakkındaki 26.4.1961 günlü, 298 sayılı Yasa'ya göre, seçim işleri seçim kurullarınca yürütülür. Valiler, kaymakamlar, belediye başkanları, muhtarlar ve bütün kamu görevlileri her türlü seçim işleri ve seçmen kütükleri yazımında, seçim kurullarının istediği bilgi ve belgeleri, gecikmeden ve süresinde ve doğru olarak göndermeye mecburdurlar (m. 9).

Ankara'da bir Yüksek Seçim Kurulu, her seçim çevresinde bir il seçim kurulu, her ilçede bir ilçe seçim kurulu ve seçim bölgelerine konulacak her sandık için bir sandık kurulu bulunur.

İl merkezlerinde, ayrıca bir merkez ilçe seçim kurulu kurulur.

Son nüfus sayımına göre nüfusu 200.000'i aşan ilçelerde, köy ve mahalle sınırları (seçim bölgeleri) esas alınarak ve mümkün olduğu oranda nüfus sayısındaki eşitlik gözetilerek, birden fazla ilçe seçim kurulu kurulur (298/m. 10).

Yüksek Seçim Kurulu (YSK)³⁵

Yüksek Seçim Kurulu, 1961 Anayasası'yla anayasal kurul haline geldi. Yeni şekliyle Anayasa ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Yasa'yla kuruldu. 1982 Anayasası'nda da aynı yapıyla yerini korudu (m. 79).

1982 Anayasası'na göre, yüksek Seçim Kurulu (YSK), seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğüyle ilgili bütün işlemleri yapmak ve yaptırmakla, seçim süresince ve seçimden sonra seçimle ilgili tüm yolsuzluk, yakınma ve itirazları incelemek ve kesin karara bağlamakla ve TBMM üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etmekle görevlidir. YSK kararlarına karşı başka bir mercie başvurulamaz (m. 19). Anayasa değişikliklerine ilişkin yasaların halkoyuna sunulması işlemlerinin genel yönetim ve denetimi de milletvekili seçimlerinde uygulanan hükümlere göre olur.

YSK, yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurulu'nca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyuyla seçilir. Bu üyeler, bir başkan ve bir başkan vekili seçerler. YSK'ya, başkan ve başkan vekili hariç, Yargıtay ve Danıştay'dan seçilen üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. YSK Başkanı ve Başkan vekili ad çekmeye katılmazlar (Anayasa m. 19).

YSK üyelerinin görev süreleri altı yıldır, süresi bitenler yeniden seçilebilir.

YSK'nın ve öteki seçim kurullarının görev ve yetkileri 298 sayılı Yasa'yla ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (m. 11-14).

İl Seçim Kurulları

Her seçim bölgesinde bir il seçim kurulu kurulur. İl seçim kurulları, illerde, iki yılda bir Ocak ayının son haftasında, il merkezinde görev yapan en yüksek dereceli üç yargıçtan kurulur. Derecesi en yüksek olan başkan olur. Kurulun yargıçlardan iki de yedek üyesi vardır. Bu kurul iki yıl görev yapar.

³⁵ Yüksek Seçim Kurulu, ilk kez, 16.2.1950 günlü, 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Yasası'na göre altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarının kendi üyeleri arasından seçtikleri onbir kişiden oluşacak şekilde kurulmuştur (m. 120). Bu Kurul'un, milletvekili tutanaklarına vaki itirazlarda, Meclise rapor vermekle sınırlı yetkisi, 17.2.1954 günlü 6272 sayılı Yasa'yla kesin karar verme yetkisine dönüşmüştür.

İl Seçim Kurulunun Görevleri

Bu kurul, il seçim çevresi içersinde seçimin düzenle yürütülmesini sağlamak gereken önlemleri alır, seçim işlerini denetler; ilçe seçim kurullarının kuruluşuna, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılan itirazları inceleyer ve derhal karara bağlar (298/ m. 16); ayrıca yasanın kendisine verdiği öteki görevleri yerine getirir.

İlçe Seçim Kurulları

Her ilçede, iki yılda bir Ocak ayının son haftasında bir başkan ile altı asıl, altı yedek üyeden oluşan bir ilçe seçim kurulu kurulur. Bu kurul iki yıl süre ile görev yapar. ilçedeki en yüksek dereceli yargıç bu kurulun başkanıdır. İlçede aynı derecede birkaç yargıç bulunduğu takdirde en kıdemlisi, kıdemde eşitlik halinde en yaşlısı kurula başkanlık eder.

İlçe seçim kurulunun dört asıl, dört yedek üyesi siyasal partilerden yasada belirtildiği biçimde alınır. Öteki iki asıl, iki yedek üye, durumu yasada belirtilen koşullara uyan devlet memurları arasından ad çekme ile belli edilir (298/m. 19).

İlçe Seçim Kurulunun Görev ve Yetkileri (m. 20):

- İlçede seçimin düzenli yürütülmesini sağlar, bu amaçla gereken önlemleri alır, seçim işlerini denetler;
- Sandık kurullarının oluşumun, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılan itirazlarını inceleyerek karara bağlar.
- Yasada gösterilen öteki işleri yapar.

İl ve İlçe Seçim Kurullarındaki Siyasal Parti Temsilcileri

Son milletvekili genel ve ara seçimlerinde yasama meclisinde seçilmiş en az bir üyeye sahip olan ve YSK'ca 298 sayılı Yasa'nın 14. maddesinin dördüncü bendi gereğince tespit ve ilan edilen siyasal partilerden birer temsilci il ve ilçe seçim kurullarında bulundurulur. Bu temsilciler kurulun tüm çalışmalarına ve görüşmelerine katılırlar, ancak oy kullanamazlar (m. 11).

YSK, il ve ilçe seçim kurulları başkan ve üyeleri görevlerine başlamadan önce kurul önünde yansızlık andı içerler (298/m. 21).

Sandık Kurulu (298/m. 21-26)

Sandık kurulu, bir başkan ile altı asıl, altı yedek üyeden kurulur. İlçe seçim kurulu başkanı, ilçe seçim kuruluna siyasi partiler dışından getirilen asıl üyelerle görüşerek, sandığın kurulacağı seçim bölgesinde ya da dışında "iyi ün" sahibi olmakla tanınmış, okur-yazar kimseler arasından, seçim bölgesine bağlı her sandık için birer kişi olmak üzere liste düzenler. İlçe seçim kuruluna siyasal partilerden seçilmiş asıl üyelerden her biri de, belirtilen süre içerisinde birer liste düzenleyerek başkanlığa verirler. Düzenlenen listelerde her sandık için adı önerilen başkan adayları arasında kura çekilerek sandık kurulu başkanları belirlenir (298/m. 22).

İlçe seçim kurulu başkanı, ayrıca, sandık kurulu üyelikleri için, son milletvekili genel seçimlerine o seçim çevresinden katılan, o ilçede örgütü bulunan ve ilçede en çok oy almış beş partiye, her sandık için birer asıl ve yedek üye adınının beş gün içinde bildirilmesini tebliğ eder. Noksanlık olması durumunda, öteki partiler arasında ad çekilerek eksiklik tamamlanır. Son olarak, sandığın bulunduğu mahalle ihtiyar heyeti ve ihtiyar meclisi asıl ve yedek üyelerinden ad çekme ile iki kişi seçilir, ilk seçilen asıl ötekisi yedek üye olur.

Siyasal partiler ve bağımsız adaylar, sandık başı işlemlerini takip etmek üzere birer gözlemci gönderebilirler.

Anayasa Yargısı Yoluyla Denetim

Seçim sistemlerinin ve ilkelerinin bir başka denetim yolu, anayasa yargısı yoluyla yapılan denetimdir. Anayasa Mahkemesi seçim yasalarını ve seçim yasalarının dayandığı temel hak ve özgürlükler rejimiyle ilgili yasaları Anayasa'ya uygunluk yönünden incelerken bu denetimi geniş kapsamda yapar.³⁶ Anayasa Mahkemesi, bu bağlamda, konuya temel hak ve özgürlükler yönünden de bakar. Mahkeme, saptanan seçim gününün siyasal partilere yeterli hazırlık olanağı verip vermediği, seçim öncesi propaganda süresinin makul genişlikte olup olmadığı, partilerin kamusal kitle iletişim araçlarından yararlandırılmalarında eşitliğe ve adalete uygun bir denge kurulup kurulmadığı, hazineden para yardımı yapılmasında adaletli ölçütler kullanılıp kullanılmadığı gibi konuları değerlendirirken sistemi, anlatım özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlüğü gibi özgürlükler rejimi yönünden de irdeler. Böylece seçim sisteminin, Anayasa, demokrasi ve hukuk devleti ekseninde işlerliğini sağlar.

³⁶ Daver, a.g.m., s. 137.

Anayasa Mahkemesi (AYM)nin Seçimle İlgili Kararları

• Anayasa Mahkemesi, seçim gününün, yasa yerine, TBMM'nin kararıyla saptanmasını Anayasa'ya aykırı bulmuş, "yasa yerine karar yolunun seçilmesi denetimden kaçınma amacına yönelik bir davranış olarak yorumlanabilir" olarak nitelemiştir. Mahkeme, aynı kararda, büyükşehir belediyesi kurulmuş olan yerlerde büyükşehir belediye başkan adaylarının ortak oy pusulalarında birlikte gösterilmelerini serbest oy ilkesiyle bağdaşmaz, seçme ve seçilme özgürlüğünü zedeler nitelikte kabul etmiştir.³⁷

• AYM, seçimlerde propaganda süresinin yirmi bir günden on güne indirilmesini demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı bulmamış; aynı kararda, 10.9.1987 günlü, 3403 sayılı Yasa'nın, küçük partiler aleyhine işleyecek, "altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde bölme işlemi bir ekşiğiyle yapılır." kuralını incelerken, yasa koyucunun, bölme işlemlerindeki belirlemesi ile tercih ve takdirlerini güçlü partilerden yana koymasını ve "nispi temsil sistemi"nin temelini oluşturan "adalet" ilkesi yerine çoğunluk sisteminin dayandığı "istikrar" ilkesine ağırlık vermesini Anayasa'ya aykırı bulmamıştır.³⁸

• Mahalli İdareler Seçim Yasası'yla, Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkındaki Yasa'yla getirilen onda birlik indirimli baraj uygulanmasını Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. Aynı kararda, mahalli idareler ile mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar heyetleri seçimine katılan siyasi partilere "radyo ve televizyon yolu ile propaganda yasağı" getirilmesini de Anayasa'ya aykırı görmemiştir.³⁹

• AYM, seçim gününün en çok altı aylık bir gecikmeye neden olacak biçimde geri bırakılmasını "makul ve kabul edilebilir" bir süre kabul etmiştir.⁴⁰

• AYM'ye göre, Anayasa, siyasal partilere devletçe yardım yapılmasına ilişkin kural öngörmediğine göre, bu yardım yapılabilir.⁴¹

A YM, hakkında görevleriyle ilgili soruşturma ve kovuşturma açılması nedeniyle İçişleri Bakanı tarafından görevinden geçici olarak uzaklaştırılan belediye başkanı yerine aynı bakanlıkça, Meclis üyeleri arasından geçici bir

³⁷ AYM'nin 14.6.1988 günlü, E. 1988/14, K. 1988/18 sayılı kararı, AYMKD, S. 24, s. 252-272.

³⁸ AYM'nin 9.10.1987 günlü, E. 1987/23, K. 1987/27 sayılı kararı, AYMKD, S. 23, s. 367.

³⁹ AYM'nin 1.3.1984 günlü, E. 1984/1, K. 1984/2 sayılı kararı, AYMKD, S. 23, s. 161.

⁴⁰ AYM'nin 21.4.1992 günlü, E. 1992/17, K. 1992/30 sayılı kararı, AYMKD, S. 28/1, s. 369.

⁴¹ AYM'nin 6.7.1989 günlü, E. 1988/39, K.1989/29 sayılı kararı, AYMKD, S. 26, s. 17.

başkan görevlendirilmesini demokratik hukuk devleti ilkesiyle ve devletin demokrasiyi koruma amacıyla bağdaşmaz bulmuştur.⁴²

SONUÇ

Dürüst ve adil seçimler, demokrasinin, çoğunluk istencinin belirlenmesi “çoğunlukçuluk”, farklı görüşlerinin özgürce ortaya atılabilmesi ve azınlığın da kendilerini ifade edebilmesi “çoğulculuk” ve siyasal kararların alınmasına halkın katılımı anlamındaki “katılımcılık” ilkelerinin yaşama geçirilmesinin aracıdır. Demokrasilerde çoğunluk iktidarı, azınlığın, hukuka dayalı iktidar olma yollarını kapamamalıdır.

Yargı gözetim ve denetiminde yapılması seçimlere, seçim yargısı yoluyla hukuksal güvence sağlar. Demokratik ilkelere uygun ve meşruiyet temeline dayalı seçimler, toplumsal barışı sağlamanın da en etkili yollarından birisidir. Siyasal partiler, seçim öncesi etkinlikleriyle, halkı doğru bilgilendirerek; aday göstererek ve adil ve dürüst seçimlerin gerçekleşmesini sağlayarak kamusal hizmet sağlarlar.

---

⁴² AYM'nin 13.6.1988 günlü, E.1987/22, K.1988/19 sayılı kararı, AYMKD, S. 24, s. 284.